

Michał Żmigrodzki (1848–1919) jako jeden z prekursorów polskich badań nad ceramiką grecką*

Uniwersytecki zbiór waz jeszcze w ubiegłym wieku zwrócił uwagę wielu badaczy i doczekał się kompetentnych opracowań¹. Istnieje jednak w posiadaniu Zakładu Archeologii Klasycznej UJ nieznaną szerzej praca, stanowiąca wyraz wcześniejszych zainteresowań nie tylko ceramiką grecką z Gabinetu, lecz także historią rozwoju waz greckich w szerszym zakresie. Jest to rozprawa Michała Żmigrodzkiego *Wstęp do dalszego studium waz greckich z dołączeniem XII kolorowych tablicznaczonych łacińskimi i 129 rysunków znaczonych arabskimi cyframi* opatrzona datą „Paryż, 4 lipca 1879”. Rękopis tej rozprawy został ofiarowany przez autora Gabinetowi Archeologicznemu UJ.

Praca o objętości 46 stron składa się z dwóch części. Pierwsza obejmuje rozważania dotyczące historii rozwoju ceramiki greckiej oraz *Wykaz nazw rozmaitych form waz greckich*. Druga zatytułowana jest: *Opis rysunków zdjętych z głównych okazów waz greckich zebranych w Gabinecie Katedry Archeologii Wszechnicy Jagiellońskiej w Krakowie*. Pracę zamyka zestaw ilustracji wykonanych zapewne przez samego au-

* Zob. E. Papuci-Władyka, *Michał Żmigrodzki (1848–1919) jako jeden z prekursorów polskich badań nad ceramiką grecką*, [w:] „Archeologia” XLII, 1991, s. 149–152. Podstawowe dane o Michale Żmigrodzkim zostały opublikowane także w języku niemieckim: *Die erste Beschreibung der Sammlung griechischer Vasen (M. Żmigrodzki, 1879)*, [w:] *Zur Geschichte der klassischen Archäologie, Jena–Kraków, Wasen Beitrage der Friedrich-Schiller-Universität Jena*, Jena 1985, s. 75–81.

¹ P. Bienkowski, *O lecytach greckich w krakowskich zbiorach*, „Prace Komisji Historii Sztuki AU” I, z. 1, Kraków 1917, nr 1, 4, 5–9, 12–14, 21–22, 24–26, 30–31; M. Ruxer, *Naczynia cypryjskie i mykeńskie w zbiorach Gabinetu archeologii klasycznej U.J. w Krakowie*, „Przegląd Archeologiczny” 2, 1922, s. 60–85; J. D. Beazley, *Greek Vases in Poland*, Oxford 1928, s. 19, 36, 44, 50, 68–71, 79; idem, *Attic Black-Figure Vase-Painters*, Oxford 1956, s. 424, 438, 447, 469, 539, 553, 566, 578, 603, 640; idem, *Attic Red-Figure Vase-Painters*, Oxford 1963², s. 311, 700, 804, 1000, 1108, 1154, 1200, 1362, 1477, 1487, 1520; K. Bulas, *Corpus Vasorum Antiquorum, Pologne 2, Collections de Cracovie, Varsovie–Cracovie* 1935, tabl. 1(74)–16(89), s. 25–52 (dalej cytowane jako CVA); *Katalog 1976*, nr 33–36 (ceramika egipska), 132–177 (ceramika cypryjska), 197–203 (ceramika etruska), 301–435 (ceramika grecka), 436–471 (inne naczynia); por. E. Papuci-Władyka w tym tomie, s. 201–218.

tora, z których 12 akwarel oraz 101 rysunków, zaczerpniętych z dostępnych autorowi publikacji, odnosi się do pierwszej części rozprawy, natomiast rysunki nr 102-129 przedstawiają wybrane naczynia z kolekcji Gabinetu².

Na odwrotnej stronie karty tytułowej swej rozprawy o wazach podaje Żmigrodzki wykaz książek, z których korzystał przy jej opracowaniu. Oparł się na publikacjach takich autorów, jak: J. V. Millingen, W. Tischbein, E. Gerhard, O. M. von Stackelberg, G. Kramer, H. Brunn i T. Lau, C. Lenormant i J. de Witte, O. Jahn i inni. Cytuje także pierwszą pracę poświęconą kształtom waz greckich, a mianowicie rozprawę T. Panofki; szkoda, że nie znał Żmigrodzki repliki na pracę Panofki pióra A. J. Letronne'a, wydanej kilka lat później i bardzo ważnej dla dalszych badań w tej dziedzinie³. Nie znał on także najnowszych badań i publikacji. Szczególnie odnosi się to do rozprawy A. Conzego, w której po raz pierwszy przestudiowano, choć nie dogłębnie, styl geometryczny jako najstarszą fazę greckiego malarstwa wazowego, oraz do prac wykopaliskowych na cmentarzysku przy bramie Dipylonńskiej w Atenach⁴. Podkreślić jednak trzeba, że Żmigrodzki w znacznym stopniu wykorzystał podstawową literaturę poświęconą ceramice greckiej, która – w części przynajmniej – nie była dostępna badaczom polskim.

Rozważania Żmigrodzkiego na temat waz greckich są pierwszą tego rodzaju próbą naukową podjętą po sześćdziesięciu z górą latami od czasów Stanisława Kostki Potockiego, pioniera badań w tej dziedzinie na gruncie polskim⁵. Swoje uwagi doty-

² Praca ta wspomniana została jedynie w *Katalogu 1976*, s. 14, przypis 6. Jest to rękopis pisany czarnym atramentem, część pierwsza na jaśniejszym, bielszym papierze formatu 23x30 cm, druga na żółtawym o wymiarach 24x31 cm. Akwarele i rysunki dotyczące pierwszej części wykonano na kalce z podaniem publikacji, z których zostały zaczerpnięte; rysunki waz z Gabinetu wykonano na żółtym papierze. Wszystkie rysunki naklejono na karton koloru bladofioletowego o wymiarach 36x56 cm. Cała rozprawa posiada twardą oprawę o tych samych wymiarach. O ofiarowaniu rozprawy Gabinetowi Archeologicznemu dowiadujemy się z listu Żmigrodzkiego do Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 16 lutego 1895 r., por. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, WF II 478: Teczka doktorska M. Żmigrodzkiego. List ten wiąże się ze staraniami Żmigrodzkiego o uzyskanie stopnia doktora w Uniwersytecie krakowskim, które to starania podjął w r. 1888, składając omawianą rozprawę o wazach greckich; praca mimo pewnych braków została oceniona pozytywnie przez obu recenzentów: profesorów M. Sokołowskiego i J. Łepkowskiego. Niestety, brak świadectwa maturalnego (Żmigrodzki był zmuszony uciekać z gimnazjum nie uzyskawszy tego świadectwa, ponieważ groziło mu wydalenie przez władze carskie za konspiracyjną działalność w r. 1863) stał się przeszkodą nie do pokonania. Sprawa wlokła się kilka lat. Żmigrodzki pisał odwołania, składał wyjaśnienia; ostatecznie Ministerstwo Wyznań i Oświaty w Wiedniu oznajmiło (pismem z 25 lipca 1895), że nie może przychylić się do prośby Żmigrodzkiego o wyjątkowe dopuszczenie go do egzaminów doktorskich bez świadectwa dojrzałości, por. Archiwum UJ, WF II 478.

³ T. Panofka, *Les recherches sur les veritables noms des vases grecs et sur leur differents usages d'après les temoignages des auteurs et des monuments anciens*, 1829; A. J. Letronne, *Observations philologiques et archéologiques à l'occasion de l'ouvrage de M. Th. Panofka*, „Journal des Savants” 1833, 1837, 1838.

⁴ A. Conze, *Zur Geschichte der Anfänge der griechischen Kunst*, „Sitzungsberichte der Phil.-Hist. Classe der Kais.Akademie der Wiss.” 64, 1870, zesz. 2, s. 505-538, tabl. I-XI. Wykopaliska przy bramie Dipylonńskiej w Atenach prowadzili J. Palaiologos i G. Hirschfeld w latach 1871-1872.

⁵ Na temat historii badań nad ceramiką grecką w Polsce zob. M. L. Bernhard, *Greckie malarstwo wazowe*, Warszawa 1966, s. 90-96; o S. K. Potockim: eadem, *Stanisław Kostka Potocki, kolekcjoner*

czące historii rozwoju ceramiki greckiej rozpoczyna Żmigrodzki od aktualnego wówczas problemu, czy „naczynia te w potocznej mowie etruskimi zwane” dostały się na Półwysep Apeniński z Grecji drogą handlu, czy też były tam produkowane przez kolonistów greckich. Referując dyskusję naukowców w tej materii, autor stwierdza, że uformowały się dwa przeciwstawne obozy. Pierwszy pogląd reprezentują C. O. Müller, D. Raoul-Rochette, G. Kramer; drugi – E. Gerhard, F. G. Welcker, H. A. de Luynes i C. Lenormant; on sam przyłącza się do drugiej grupy. Dziś wiemy, iż większość waz produkowana była w Grecji, a wspomniana druga grupa badaczy miała rację jedynie w odniesieniu do tzw. waz południowoitalskich. Dalsza część rozprawy traktuje o powiązaniach malarstwa wazowego z malarstwem monumentalnym. Autor jest zdania, iż „rysunki waz greckich szczególnie stylu surowego i pięknego trzeba uważać jako odrębną gałąź starożytnego malarstwa”, a nie jedynie za naśladownictwo malarstwa monumentalnego (s. 5 i n. rękopisu). Następnie, po omówieniu przyczyn upadku „malarstwa na glinie”, których upatruje w rozwoju metalurgii oraz w przesadnym wzorowaniu się garncarzy na dziełach rzeźby i malarstwa, przechodzi do rozważań nad rozwojem stylistycznym przedstawień na wazach. Zgodnie z ówczesnym stanem badań nad ceramiką grecką rozróżnia Żmigrodzki następujące style (s. 8-18 rękopisu):

- 1) styl pelazgijski, który – według autora – „właściwie powinien się nazywać aryjskim [...] odznacza się nader zgrabną formą naczyń i wielką prostotą ornamentów” [chodzi prawdopodobnie o styl geometryczny];
- 2) „styl następny zwany jest różnie: egipski, azjatycki lub dorycki” [obecnie określane jako tzw. orientalizujący]; wydaje się, że warto przytoczyć tu dość celną charakterystykę tego stylu: „styl ten odznacza się tem, że upiększenia są utworzone z kilku szeregu dzikich lub fantastycznych zwierząt. Szeregi te okalają naczynie od szyi do podstawy. Podstawę tworzy wieniec liści zwróconych końcami ku górze i w ten sposób ochwytyjący spód naczynia. Tu i ówdzie dają się dostrzec słabe usiłowania tworzenia grup. Para sfinksów zwróconych ku sobie twarzami [...] dzik walczy z lwem itp. [...]. Chociaż rzadko dają się jednak spotkać na tych wazach i ludzkie postacie [...]. Nadto cała powierzchnia naczynia usypaną jest roślinnymi ornamentami. Gdzie tylko znalazło się wolne miejsce, tam pewnie usiadła rozeta lub listek, lub jakaś gałązka. Barwa gliny jest blade żółta a rysunki przeważnie trzech kolorów: brunatny, brudnoczerwony i biały”.
- 3) „stylem zupełnie greckiego ducha jest tak zwany archaiczny tj. stary styl” [jak wówczas nazywano ceramikę czarnofiguralną];
- 4) dalej występuje „nowy styl”, w którym wyobrażano „czerwone postacie na czarnym tle”, a który dzieli się na styl surowy i styl piękny-swobodny [tzn. ceramika czerwonofiguralną];

waz greckich, „Meander” 6, 1951, s. 430-449; W. Dobrowolski, *Poglądy Stanisława Kostki Potockiego na wazy greckie w świetle opinii współczesnych*, „Biuletyn Historii Sztuki” 34, 1972, s. 168-177; K. Kraśniewska, *Dokumentacja działalności archeologicznej Stanisława Kostki Potockiego*, „Studia Archeologiczne” 1, Warszawa 1981, s. 100-149; T. Mikocki, *À la recherche de l'art antique. Les voyageurs polonais en Italie dans les années 1750-1830*, Wrocław 1988, s. 70-77.

5) „styl epoki upadku – styl bogaty, rozwija się najbardziej po Aleksandrze Wielkim” [obecnie nazwą „styl bogaty” określa się fazę attyckiej ceramiki czerwonofigurowej w latach ok. 420–390 p.n.e.].

Po krótkiej charakterystyce poszczególnych etapów rozwoju ceramiki greckiej przechodzi Żmigrodzki do zagadnień chronologii, która w omawianej rozprawie przedstawia się następująco: odnośnie do pierwszej z wymienionych faz autor stwierdza jedynie, iż „wazy stylu pelazgijskiego idą jeszcze z Azji”, styl orientalizujący rozprzestrzenia się w VIII wieku p.n.e., ceramika czarnofigurowa datowana jest na okres przed V wiekiem. Do tego momentu chronologia ta w zasadzie zgodna jest z dzisiejszym stanem naszej wiedzy. Natomiast datowanie różnych grup ceramiki czerwonofigurowej jest zdecydowanie zaniżone, bowiem Żmigrodzki pisze tak: „ok. 456 spotykamy już naczynia w stylu surowym [...], ok. 416 rozwija się styl swobodny-piękny [...], po 376 poczyna się styl bogaty i ciągnie się do czasów Augustów rzymskich” (s. 18-19 rękopisu).

Ostatnie strony pierwszej części omawianej rozprawy zajmują rozważania nad tematyką przedstawień na wazach greckich i ich znaczeniem dla archeologii. Tę część zamyka wymieniona wyżej data „1879”. Żmigrodzki przebywał wówczas w Paryżu, gdzie miał możliwość korzystać z podstawowej literatury dotyczącej waz greckich. Dalej dwie strony zajmuje wspomniany już wykaz nazw kształtów naczyń oparty na pracy C. Lenormanta i J. de Witte’a⁶. W wykazie sporządzonym przez Żmigrodzkiego każdy kształt opatrzony jest numerem rysunku, który stanowi jego ilustrację; w niektórych przypadkach autor podaje przeznaczenie danego naczynia.

Druga partia pracy poświęcona wazom z Gabinetu Archeologicznego powstała przypuszczalnie później niż opisana wyżej część pierwsza⁷. Cezurę *post quem* stanowi dla niej data „styczeń 1872 r.”, ponieważ wtedy właśnie naczynia będące przedmiotem opisu wpłynęły jako dar Władysława Czarotoryskiego dla Gabinetu, przesłany z Paryża⁸. Wprawdzie Żmigrodzki przebywał wówczas (od października 1871 do roku 1882) najpierw w Monachium, a potem w Paryżu, ale przyjeżdżał czasem do Krakowa, jak wynika z jego korespondencji z Władysławem Czarotoryskim oraz z faktu opublikowania w „Tygodniku Ilustrowanym” (marzec 1877) wspomnianego wyżej opisu zbiorów Gabinetu⁹. Ponieważ jednak w tym opisie nie wzmiankuje Żmigrodzki, jakoby zajmował się wazami greckimi z Gabinetu, wydaje się bardziej prawdopodobne, że druga część rozprawy została napisana po roku 1882, kiedy jej autor wrócił na stałe do Krakowa (koleje losu Żmigrodzkiego – patrz niżej).

⁶ C. Lenormant, J. de Witte, *Élite des monuments céramographiques (avec l'introduction)*, Paris 1844.

⁷ Potwierdzeniem tego mogą być dodatkowo takie elementy, jak odmienny format papieru tej części, bardziej wyrobiony charakter pisma, postawienie daty po pierwszej części rozprawy, traktowanej jako zamknięta całość.

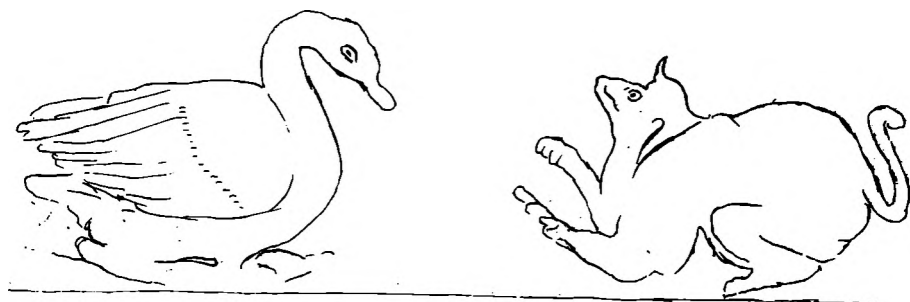
⁸ Odnośnie do historii zbiorów Gabinetu por. s. 13-20.

⁹ Listy Żmigrodzkiego do Czarotoryskiego, por. Biblioteka Czarotoryskich w Krakowie, Korespondencja Władysława Czarotoryskiego, Litera Ż; opis Gabinetu Archeologicznego por. wyżej, s. 35-40.

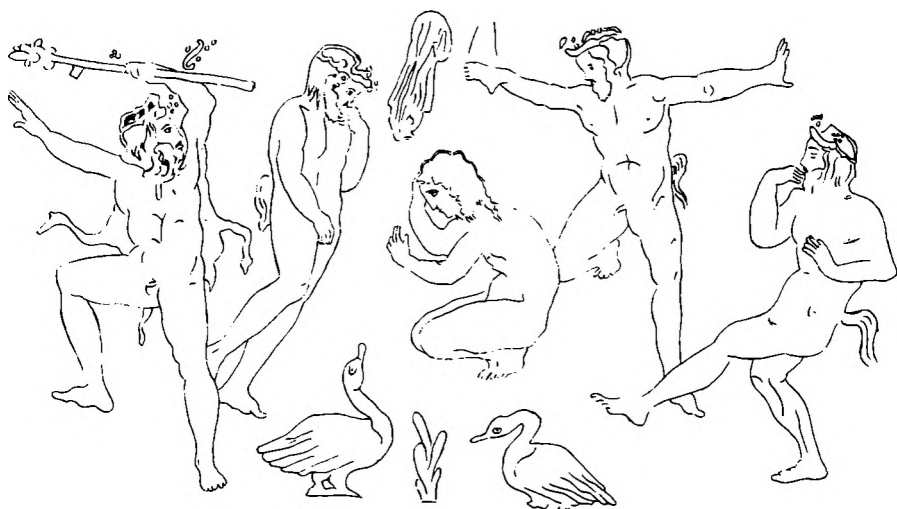

Hydria czerwonofigurowa. Apulia, ok. końca IV w. p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. wyżej s. 216 oraz niżej s. 227, przypis 12

Katalog wybranych waz z Gabinetu rozpoczyna Żmigrodzki celnym stwierdzeniem, iż „opis ten przekona, że tutejszy zbiorek posiada okazy charakteryzujące niemal wszystkie główne epoki w rozwoju greckiej ceramiki” (s. 25 rękopisu). Każde naczynie opisane jest według następującego schematu: numer inwentarza, wymiary – podana jest wysokość i szerokość (czyli średnica) w milimetrach – dalej forma oznaczona numerem, który odpowiada numerowi tej formy w wykazie kształtów waz wzmiankowanym uprzednio. Potem zamieszcza autor opis rozpoczynający się od koloru gliny i polewy (dziś określanej najczęściej jako pokost), następnie opisuje dekorację i w końcu usiłuje – w wielu wypadkach z powodzeniem – przeprowadzić klasyfikację stylistyczną naczyń. Katalog ma układ chronologiczny.

Askos czerwonofigurowy. Ateny, koniec V w. p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. niżej s. 227, przypis 12

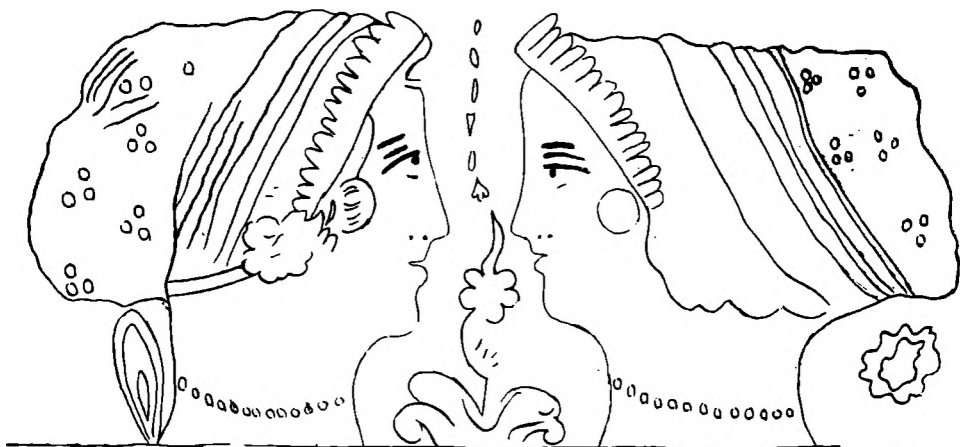
Krater czerwonofigurowy. Ateny, Malarz Dinosu, ok. 420–410 p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. Tabl. XL-XLI, s. 211-212 oraz niżej s. 227, przypis 12

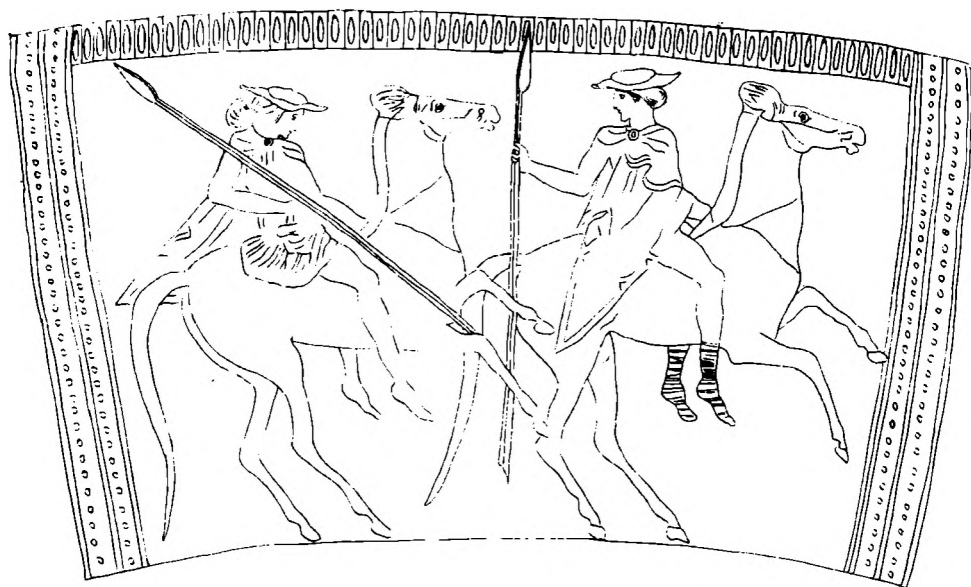
Krater czerwonofigurowy. Ateny, ok. 380–370 p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. Tabl. XLIII, s. 213 oraz niżej s. 227, przypis 12

Krater czerwonofigurowy. Apulia, Malarz z Krakowa, ok. 325–300 p.n.e. (obecnie zaginiony). Rys. Michał Żmigrodzki. Por. wyżej s. 216 przypis 15 oraz niżej s. 227, przypis 12

Dzbanek (olpe) czerwonofigurowy, Sycylia, Grupa Paternò, w ramach Grupy Etny. Koniec IV w. p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. Tabl. XLVII, s. 217 oraz niżej s. 227, przypis 12

Krater czerwonofigurowy. Ateny, Malarz Nauzykaji, ok. 450 p.n.e. Rys. Michał Żmigrodzki. Por. Tabl. XXXVIII-XXXIX, s. 210-211 oraz niżej s. 227, przypis 12

Żmigrodzki uwzględnia dwa naczynia w stylu orientalizującym¹⁰, sześć waz czarnofigurowych, z tym że dwie z nich mylnie umieszcza później w obrębie ceramiki czerwonofigurowej¹¹; pozostałych dziewiętnaście naczyń obejmuje ceramikę czerwonofigurową attycką oraz italską łącznie¹². Duża część wniosków i spostrzeżeń Żmigrodzkiego jest aktualna również dziś, za przykład może posłużyć opis i klasyfikacja lekytu czerwonofigurowego¹³, który przytaczam tu niemal w całości: „Gab. Arch. 1087, rys. 107. Wysokość 0,196, szerokość 0,077. Forma Nr 59. Gлина naczynia pięknie wypalona. Całe naczynie oblane czarną polewą. Na czarnym tle czerwona postać Minerwy idącej szybko jak do ataku w stronę prawą. W prawej ręce trzyma horyzontalnie lancę [...]. Odzież obfita w fałdy. Rysunek bardzo sumienny. Waza ta charakteryzuje styl surowy” (s. 31 rękopisu). Trzeba dodać, że w wykazie form na s. 23 rękopisu numerowi formy 59 odpowiada nazwa lekyt.

Omówiona rozprawa Michała Żmigrodzkiego nie wyczerpuje, naturalnie, zagadnienia waz greckich, ale też autor zdawał sobie z tego sprawę, określając ją jako jedynie wstęp do dalszych badań. Niestety, nie można uważać za kontynuację tych studiów rozdziału o wazach greckich zamieszczonego w *Historii sztuki* Żmigrodzkiego¹⁴. Rozdział ten stanowi raczej streszczenie omówionej rozprawy z takimi zmianami, jak uwzględnienie stylu dipylońskiego (czyli attyckiej ceramiki z okresu geometrycznego), poprzedzającego orientalizujący, oraz stwierdzenie, iż w „czasach zbliżonych do epoki rzymskiej mamy przeważnie wazy czarne, metalowo szkliste, bez rysunków, a w rzymskiej epoce mamy czerwone naczynia z wyciskaniem stam-

¹⁰ Są to pyksis nr inw. 178 – CVA, tabl. 5(78)4; amfora nr inw. 215 – CVA tabl. 5(78)5, (por. także: E. Papuci-Władyka, *Corinthian and Italo-Corinthian Pottery from the Polish Collections*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace archeologiczne” 44, Warszawa–Kraków 1989, nr kat. 53, 67).

¹¹ Lekyt nr inw. 345 – CVA tabl. 7(80)6 a-b; oinochoe nr inw. 188 – CVA tabl. 7(80)2; olpe nr inw. 189 – CVA tabl. 7(80)3; oinochoe CVA tabl. 7(80)1 – zaginęło; talerz nr inw. 192 – CVA tabl. 6(79)8; amfora CVA tabl. 7(80)4 – zaginęła; dwa ostatnie naczynia umieścił Żmigrodzki w ramach ceramiki czerwonofigurowej.

¹² Lekyt nr inw. 218 – CVA tabl. 8(81)11; lekty nr inw. 219 – CVA tabl. (83)2; talerz nr inw. 207 – CVA tabl. 10(83)3; askos nr inw. 304 – CVA tabl. 10(83)7; skyfos nr inw. 212 – CVA tabl. 12(85)9; krater nr inw. 331 – CVA tabl. 9(82)2; krater nr inw. 330 – CVA tabl. 13(86)2; krater nr inw. 329 – CVA tabl. 10(83)1; krater CVA tabl. 14(87)1 – zaginął; olpe nr inw. 210 – CVA tabl. 14(87)2; oinochoe nr inw. 308 – CVA tabl. 14(87)3; skyfos nr inw. 216 – CVA tabl. 8(81)13; krater nr inw. 262 – CVA tabl. 9(82)1; kantaros nr inw. 186 – CVA tabl. 6(79)2; ryton nr inw. 214 – CVA tabl. 13(86)8; hydria nr inw. 309 – CVA tabl. 14(87)4; oinochoe nr inw. 209 – CVA tabl. 12(85)10; pelike nr inw. 732 – CVA tabl. 10(83)5 (por. E. Papuci-Władyka, *An Attic Red-Figure Pelike from the University Collection. The Painter of Athens 1472*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace archeologiczne” 49, „Studies in Ancient Art and Civilization” 1, Warszawa–Kraków 1991, s. 31-33); oinochoe nr inw. 251 – CVA tabl. 14(87).

¹³ Lekyt nr inw. 218 datowany jest obecnie na lata ok. 490–480 p.n.e. i atrybuowany Malarzowi Palermo 4; zob. P. Bieńkowski, *O lecytach...*, s. 15, nr 9, ryc. 7; CVA, *op. cit.*; J. D. Beazley, *Attic Red-Figure...*, s. 311, nr 11; M. L. Bernhard, *Przyczółek świątyni Ateny*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Archeologiczne” 19, Warszawa–Kraków 1974, s. 27-29 (por. w tym tomie s. 236-239, Tabl. L); *Katalog 1976*, nr 346, il. 77; wzmiankowany w: D. Kurtz, *Athenian White Lekythoi*, Oxford 1975, s. 34 przypis 12.

¹⁴ M. Żmigrodzki, *Krótki zarys historii sztuki. Wydanie nowe z dodatkiem 515 rycin i rysunków*, t. I, Kraków 1908, s. 222-225, tabl. B oraz ryc. 106-111.

piłą”¹⁵. Tymczasem badania and ceramiką grecką poszły naprzód, intensywnie prowadzone w ostatnich latach XIX i na początku XX wieku prace wykopaliskowe dostarczyły dużej ilości naczyń, opublikowano szereg nowych rozpraw i katalogów. Jednakże Michał Żmigrodzki nie powrócił więcej w swych pracach do ceramiki greckiej. Czym zatem się zajmował? Wydaje się, że warto poświęcić nieco uwagi tej postaci, dziś niesłusznie prawie zupełnie zapomnianej.

Michał Żmigrodzki urodził się 24 lutego 1848 roku¹⁶ we wsi Medówka na Ukrainie jako syn Ludwika i Anny z Wilczyńskich. W latach 1858–1864 uczęszczał do gimnazjum w Niemirowie i Żytomierzu. W 1869 roku jako subiekt handlowy uzyskał paszport na wyjazd z Rosji pod pretekstem dalszego kształcenia się w tym fachu. Przybywa do Krakowa, gdzie zapisuje się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu jako „słuchacz nadzwyczajny”. Studiował w Krakowie historię, literaturę oraz archeologię u profesorów Józefa Szujskiego, Stanisława Tamowskiego i Józefa Łepkowskiego. Pracował także w archiwum miejskim pod kierunkiem profesora Szujskiego. W październiku 1871 roku wyjeżdża Żmigrodzki na dalsze studia do Monachium, gdzie przebywa, jak wspomniano wyżej, z przerwami do roku 1878, pogłębiając wiedzę w zakresie filozofii, antropologii, historii, historii sztuki i literatury u takich profesorów, jak: K. von Prantl, J. Ranke, H. Brunn, J. Messmer. Professor Messmer, który był nauczycielem Żmigrodzkiego przez cztery lata, wprowadził go do Towarzystwa Niemieckich Antropologów, gdzie Żmigrodzki wygłosił trzy odczyty: w 1875, 1876 i w 1878 roku; dwa pierwsze ogłoszono drukiem¹⁷.

W latach 1878–1882 przebywał Żmigrodzki w Paryżu, gdzie był aktywnym współpracownikiem powstałego właśnie Polskiego Towarzystwa Literacko-Historycznego. W pierwszym roku swego pobytu w Paryżu (1878–1879) pracował w archiwum księcia Władysława Czartoryskiego, dzięki któremu otrzymywał stypendium w czasie czterech ostatnich lat studiów w Monachium. Jemu też zawdzięczał Żmigrodzki otrzymanie posady prywatnego nauczyciela syna Konstantego Branickiego, Ksawerego. Dzięki tej rodzinie mógł zwiedzić część Francji, Włochy oraz odbyć dwukrotną podróż do Hiszpanii, gdzie miał możliwość zebrać materiały do napisanej później pracy doktorskiej (por. niżej).

¹⁵ *Ibidem*, s. 223.

¹⁶ Datę 24 lutego 1848 r. podaje Żmigrodzki w życiorysie własnoręcznie pisanym 20 czerwca 1888 r. i złożonym w Uniwersytecie Jagiellońskim w związku z jego staraniami o uzyskanie doktoratu (por. wyżej, przypis 2), natomiast w dysertacji doktorskiej w *Curriculum vitae* jest podana data 28 lutego 1848 (por. niżej s. 243, przypis 21; w nekrologu jako rok urodzenia Żmigrodzkiego figuruje błędnie 1837, por. „Czas” 72, 1919, nr 126, s. 3. Życiorys Michała Żmigrodzkiego opracowano na podstawie następujących źródeł: Archiwum UJ (por. przypis 2); wspomniane *Curriculum vitae*; listy Żmigrodzkiego do Czartoryskiego (por. przyp. 9); nekrolog w „Czasie”.

¹⁷ *Über Funde auf dem Boden des altpolnischen Reiches*, Correspondenz-Blatt der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 9, 1878, s. 23-24; *Culturhistorische Beiträge zur Erforschung der Vorzeit in den slavischen Ländern*, „Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Bayerns” 2, 1879, s. 110 nn.

W roku 1882, jak wspomniano, Żmigrodzki wraca do Krakowa i obejmuje posadę bibliotekarza w zbiorach Branickich w Sucheju, gdzie pracował do końca życia. W 1886 roku opublikował pierwszą większą pracę o matce u ludów aryjskich¹⁸. Dwa lata później zostaje współpracownikiem Societé des traditions populaires. W 1889 roku wziął udział w międzynarodowym kongresie antropologiczno-folklorystycznym w Paryżu, wygłaszając referat o historii swastyki, którego ilustrację stanowiła tablica obejmująca 300 obiektów archeologicznych z wyobrażeniem tego znaku¹⁹. Od tego momentu datuje się jego współpraca z dwoma czasopismami paryskimi „Revue des traditions populaires” oraz „La tradition”. W roku 1890 został Żmigrodzki współpracownikiem Komisji Archeologicznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, a w czerwcu 1893 roku na posiedzeniu tej Komisji przedstawił poszerzoną wersję wspomnianej tablicy ilustrującej rozwój swastyki. W tymże roku wyjechał Żmigrodzki do Chicago, by wziąć udział w kongresie religioznawców i folklorystów, gdzie także przedstawił nową wersję swej tablicy. W następnym roku został mianowany honorowym członkiem Folklore Society Uniwersytetu w Chicago. Uczestniczył także w kongresie folklorystów w Paryżu w roku 1900, wygłaszając dwa referaty²⁰.

W roku 1894 otrzymał Żmigrodzki francuską „palmę akademicką” oraz tytuł Officier d'Académie; został także współpracownikiem Komisji Antropologicznej PAU. W tym samym roku przebywał cztery miesiące w Rzymie i Neapolu, gdzie nabierał sił po przebytej w Wiedniu operacji, równocześnie pogłębiając swoją znajomość sztuki klasycznej. Dwa lata później napisał rozprawę *Geschichte der Baukunst der Araber und der Bauweise der Mauren in Spanien*, która była jego pracą doktorską obronioną 27 lipca 1898 roku na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Heidelbergu²¹.

Począwszy od roku 1898, prowadził także wykłady z zakresu historii sztuki w Zakładzie Żeńskim im. A. Baranieckiego w Krakowie, a także w innych szkołach tego typu. Materiały do tych wykładów stały się podstawą wspomnianego wyżej zarysu historii sztuki. Żmigrodzki opublikował obok wspomnianych wyżej prac także szereg rozpraw z dziedziny folklorystyki i socjologii, zajmował się historią i poezją polską, napisał również dramat historyczny. Przez wszystkie te lata był bibliotekarzem na zamku w Sucheju; dzięki jego pracowitości zostały skatalogowane bogate zbiory Branickich. W Sucheju spędził lata I wojny światowej. W tym okre-

¹⁸ *Die Mutter bei den Völkern des arischen Stammes, Eine anthropologisch-historische Skizze als Beitrag zur Lösung der Frauenfrage*, München 1886.

¹⁹ *Histoire du svastica*, [w:] Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistorique, Compte rendu de la dixième session à Paris 1889, Paris 1891, s. 473-489.

²⁰ O działalności Żmigrodzkiego wspominają: *Biblioteka Warszawska* 1889, t. 4, s. 234; A. Kutrzebiana, *Rozwój etnografii i etnologii w Polsce*, Kraków 1948, s. 18, 26; eadem, *Rozwój badań etnograficznych ziemi krakowskiej*, „Lud” 39, 1948–1951, s. 589; A. Abramowicz, *Wiek archeologii*, Warszawa 1967, s. 162, przypis 19; *Dzieje folklorystyki polskiej 1864–1918*, pod red. H. Kapetusa i J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1982, s. 387.

²¹ Rozprawa ta ukazała się drukiem w Krakowie i Lipsku w 1899 r.

sie swój wolny czas poświęcał na popularne wykłady z dziedziny historii polskiej dla chorych żołnierzy w szpitalu Czerwonego Krzyża umieszczonym w Suchej oraz na wykłady z zakresu sztuki i literatury dla miejscowej publiczności. Jako gorący patriota marzył o odzyskaniu przez Polskę niepodległości, czego doczekał u schyłku swego życia. Zmarł w Suchej 30 kwietnia 1919 roku w wieku 71 lat²².

Wracając do omówionej wyżej rozprawy Żmigrodzkiego, trzeba wyrazić przekonanie, że stanowiła ona obiecujący przyczynek w polskich badaniach nad ceramiką grecką. Warto podkreślić, iż ani tą problematyką, ani – szerzej – zagadnieniami sztuki greckiej nie zajmowano się wówczas w ogóle (przypomnijmy, że dopiero w 1897 roku powstaje w Uniwersytecie krakowskim pierwsza polska Katedra Archeologii Klasycznej, związana z działalnością Piotra Bienkowskiego). Tym bardziej więc należy żałować, że koleje losu Żmigrodzkiego zwróciły jego zainteresowania w innym kierunku i nie znalazł już możliwości – a może i zachęty – do kontynuowania studiów nad ceramiką grecką.

²² W klepsydze zamieszczonej w „Czasie” 72, 1919, nr 116, s. 3 podano jako datę śmierci Żmigrodzkiego 30 kwietnia 1919 r., natomiast we wspomnianym nekrologu (por. przypis 16) datę 1 maja.